

Rola egzaminu w systemie szkolnictwa wyższego

Rozważania dotyczące roli egzaminu w systemie szkolnictwa wyższego warto rozpocząć od ogólnych uwag dotyczących studiów wyższych, które należy poczynić w oparciu o przepisy ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. - Prawo o szkolnictwie wyższym¹. Na egzamin trzeba bowiem spojrzeć przez pryzmat systemu szkolnictwa wyższego, a nawet szerzej, z punktu widzenia celu i roli edukacji wyższej. Warto również spróbować odpowiedzieć na pytanie, co mają dawać studia w ogóle, a studia prawnicze zwłaszcza; nabycia jakich kwalifikacji, czyli efektów kształcenia mogą oczekiwać absolwenci po skończeniu danego kierunku w szkole wyższej i uzyskaniu odpowiedniego dyplomu²? Efektami kształcenia określa się zaś zasób wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych uzyskanych w procesie kształcenia przez osobę uczącą się.

Studia na polskich uczelniach są prowadzone w ramach kierunków, czyli wyodrębnionej części jednego lub kilku obszarów kształcenia³ i mogą mieć formę stacjonarną bądź niestacjonarną. Szczególna misja, jaką ustawodawca powierzył uczelniom, a polegająca na odkrywaniu i rozpowszechnianiu prawdy, jest realizowana dzięki prowadzeniom badań naukowych, ale także kształceniu studentów. Zgodnie z art. 13 ust. 1 pkt 1 Ustawy zadaniem uczelni jest między innymi kształcenie studentów w celu zdobywania i uzupełniania wiedzy oraz umiejętności niezbędnych w pracy zawodowej.

Kształcenie studentów przez uczelnię odbywa się w oparciu o program kształcenia, który zgodnie z art. 2 pkt 14b Ustawy stanowi opis określonych przez uczelnię spójnych efektów kształcenia, zgodny z Krajowymi Ramami Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego, oraz opis procesu kształcenia, prowadzącego do osiągnięcia tych efektów wraz z przypisanymi do poszczególnych modułów tego procesu punktami ECTS. W celu realizacji swoich ustawowych zadań, zwłaszcza dydaktycznych, uczelnia ma przyznaną wolność nauczania i ma ona w szczególności prawo do ustalania warunków przyjęcia na

¹ Dz.U. Nr 164, poz. 1365, z późn. zm.; dalej: Ustawa.

² Zgodnie z art. 2 pkt 18b Ustawy dokumentem potwierdzającym uzyskanie zakładanych efektów kształcenia może być oprócz dyplomu także świadectwo, certyfikat lub inny dokument wydany przez uprawnioną instytucję.

³ Zgodnie z art. 2 ust. 1 pkt 14a Ustawy obszar kształcenia to zasób wiedzy i umiejętności z zakresu jednego z obszarów wiedzy określonych w przepisach wydanych na podstawie art. 3 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. Nr 65, poz. 595, z późn. zm.).

studia oraz ustalania planów studiów i programów kształcenia, uwzględniających efekty kształcenia zgodnie z Krajowymi Ramami Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego. Z programu studiów wynika między innymi, jakie zajęcia musi zaliczyć student, aby uzyskać punkty ECTS, które z kolei są niezbędne do uzyskania dyplomu.⁴ Ustalony przez uczelnię program studiów stwarza po stronie studentów obowiązek składania egzaminów, odbywania praktyk oraz spełniania wszystkich innych wymagań⁵, jakie zostały w nim przewidziane (przy czym zgodnie z art. 171 ust. 2 Ustawy student może studiować według indywidualnego planu studiów i programu nauczania).

Oczywistym jest fakt, że program studiów powinien być ustalony w oparciu o zamierzone efekty kształcenia. W zależności od konkretnego planu oraz programu kształcenia można mówić o kształceniu bardziej „praktycznym” lub „teoretycznym”. Rola i cel kształcenia jest przedmiotem licznych dyskusji, w których ścierają się dwa odrębne stanowiska. Według pierwszego, kształcenie wyższe powinno być „ogólnorozwojowe” – studia powinny przede wszystkim rozwijać studentów, przy czym nie chodzi wyłącznie o rozwój w konkretnej dziedzinie, ale także w dziedzinach pokrewnych oraz w zakresie języków obcych, poszerzać zainteresowania studentów, uczyć logicznego rozumowania. Drugie stanowisko, skłania się ku praktycznemu wymiarowi studiów i zgodnie z nim uzyskanie tytułu zawodowego magistra ma być równoznaczne z uzyskaniem kwalifikacji potrzebnych przede wszystkim w przyszłej pracy w danej dziedzinie.

Powyższy podział odpowiada profilom kształcenia, o których mowa w art. 2 ust. 1 pkt 18e Ustawy, a którymi są profil praktyczny, obejmujący moduł zajęć służących zdobywaniu przez studenta umiejętności praktycznych oraz profil ogólnoakademicki, obejmujący moduł zajęć służących zdobywaniu przez studenta pogłębionych umiejętności teoretycznych.

Dyskusja dotycząca celów i profilu kształcenia ma doniosłe znaczenie w zakresie studiów prawnych. Prawo jest bowiem kierunkiem dość specyficznym. Od absolwentów prawa, wchodzących na rynek pracy, bardziej niż od absolwentów innych kierunków humanistycznych czy społecznych wymaga się posiadania konkretnych umiejętności praktycznych.

⁴ Zgodnie z art. 164a ust. 2 Ustawy w celu uzyskania dyplomu ukończenia studiów pierwszego stopnia student jest obowiązany uzyskać co najmniej 180 punktów ECTS, studiów drugiego stopnia - co najmniej 90 punktów ECTS, jednolitych studiów magisterskich - co najmniej 300 punktów ECTS w systemie studiów pięcioletnich oraz 360 punktów ECTS w systemie studiów sześcioletnich.

⁵ Zgodnie z art. 189 Ustawy student jest obowiązany w szczególności do:

- 1) uczestniczenia w zajęciach dydaktycznych i organizacyjnych zgodnie z regulaminem studiów;
- 2) składania egzaminów, odbywania praktyk i spełniania innych wymogów przewidzianych w planie studiów;
- 3) przestrzegania przepisów obowiązujących w uczelni.

Analizując programy studiów prawniczych oraz sposób prowadzenia zajęć dydaktycznych i formy egzaminów często można odnieść wrażenie, że studia prawnicze mają wymiar bardziej ogólnie akademicki niż praktyczny. Jednakże, z jednej strony zbyt mało jest zajęć poświęconych nabywaniu przez studentów praktycznych umiejętności, ale z drugiej do pełnego modelu ogólnie akademickiego brakuje większej liczby przedmiotów interdyscyplinarnych.

W przypadku procesu kształcenia prawników ciężar praktyki zrzucany jest na aplikacje. Aplikacja ma jednak na celu przygotowanie absolwenta do wykonywania konkretnego zawodu prawniczego m.in. adwokata⁶, radcy prawnego, notariusza, sędziego, prokuratora czy komornika, a także umożliwienie wykonywania danego zawodu w ogóle⁷. W przypadku tzw. zawodów korporacyjnych kształcenie aplikantów należy do zadań samorządów zawodowych⁸, natomiast w przypadku aplikacji prokuratorskiej i sędziowskiej do Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury.

Nie można jednak zapomnieć, że już samo ukończenie studiów prawniczych zobowiązuje absolwenta do posiadania pewnych umiejętności praktycznych. Analizując programy studiów prawniczych na polskich uczelniach można stworzyć sylwetkę przeciętnego absolwenta. Po ukończeniu studiów prawniczych absolwent powinien posiadać ogólną wiedzę z zakresu szczegółowych nauk prawnych, poszerzoną o zagadnienia związane z teorią i filozofią prawa oraz doktryn polityczno-prawnych, a także wiedzę z zakresu innych nauk społecznych oraz ekonomii. Jednocześnie absolwent powinien posiadać umiejętności wykorzystywania zdobytej wiedzy w pracy zawodowej, identyfikowania problemów prawnych, analizowania tekstów prawnych, stosowania reguł logicznego rozumowania oraz właściwego interpretowania przepisów. Powyższe przygotowanie absolwenta umożliwi podjęcie przez niego dalszej specjalizacji w konkretnej dziedzinie prawa, w tym na studiach doktoranckich, a także podjęcie wszystkich rodza-

⁶ Zob. np. art. 4 ust 1. ustawy z dnia 26 maja 1982 r. - Prawo o adwokaturze (Dz.U. z 2009, Nr 146, poz. 1188 j.t., z późn. zm.): „Zawód adwokata polega na świadczeniu pomocy prawnej, a w szczególności na udzielaniu porad prawnych, sporządzaniu opinii prawnych, opracowywaniu projektów aktów prawnych oraz występowaniu przed sądami i urzędami.”

⁷ Zob. np. art. 65 ustawy z dnia 26 maja 1982 r. - Prawo o adwokaturze (Dz.U. z 2009, Nr 146, poz. 1188 j.t., z późn. zm.): „Na listę adwokatów może być wpisany ten, kto:

- 1) jest nieskazitelnego charakteru i swym dotychczasowym zachowaniem daje rękojmię prawidłowego wykonywania zawodu adwokata,
- 2) korzysta w pełni z praw publicznych oraz ma pełną zdolność do czynności prawnych,
- 3) ukończył wyższe studia prawnicze w Polsce i uzyskał tytuł magistra lub zagraniczne uznane w Polsce,
- 4) odbył w Polsce aplikację adwokacką i złożył egzamin adwokacki.”

⁸ Zob. np. art. 76 ust. 4 ustawy z dnia 26 maja 1982 r. - Prawo o adwokaturze (Dz.U. z 2009, Nr 146, poz. 1188 j.t., z późn. zm.): „Aplikant adwokacki odbywa aplikację adwokacką pod kierunkiem patrona wyznaczonego przez dziekana okręgowej rady adwokackiej” oraz ust. 5: „Zadaniem patrona jest przygotowanie aplikanta adwokackiego do wykonywania zawodu adwokata w rozumieniu niniejszej ustawy.”

jów aplikacji prawniczych. Absolwent prawa powinien być także przygotowany do pełnienia roli negocjatora lub mediatora oraz do podjęcia funkcji w państwowych i niepaństwowych instytucjach oraz organizacjach. Podsumowując, wykształcenie absolwenta prawa powinno charakteryzować się wszechstronnością.

Z powyższego można wywnioskować, że w założeniu studia prawnicze mają trzy główne cele. Pierwszym jest przekazanie studentom ogólnej wiedzy teoretycznej z zakresu prawa oraz dziedzin pokrewnych. Drugim przygotowanie do dalszego kształcenia specjalistycznego w ramach aplikacji prawniczych i studiów doktoranckich, a trzecim przygotowanie do wykonywania pracy zawodowej.

Należy zadać sobie pytanie czy programy studiów, a więc nie tylko przedmioty, ale także ich rozkład godzinowy, czy też formy zaliczenia przedmiotu oraz formy egzaminów, umożliwiają studentom zdobycie wskazanych kwalifikacji. Jeśli chodzi o egzaminowanie, to trudno wyobrazić sobie funkcjonowanie współczesnego szkolnictwa wyższego bez egzaminów. Rolą egzaminu jest „sprawdzenie” studentów, ale nie tylko sprawdzenie ich wiedzy, a przede wszystkim nabytych umiejętności. W związku z tym, egzamin powinien być dostosowany do zakładanych efektów kształcenia w zakresie konkretnego przedmiotu, z którego egzamin jest przeprowadzany i być spójny z zakresem i sposobem prowadzenia zajęć w trakcie semestru. Egzamin w procesie kształcenia pełni bowiem rolę wtórną w stosunku do prowadzonych zajęć i przekazywanych podczas zajęć treści. Jeśli zaś chodzi o formy egzaminowania to należy pamiętać, że nie ma idealnej formy egzaminowania, a różne formy sprawdzają inne obszary zdobywanych umiejętności. Biorąc pod uwagę fakt, że cele, jakie stawiane są kształceniu oraz kwalifikacje, jakie powinien posiadać absolwent prawa są tak różne, jedyną możliwością kompleksowego sprawdzenia wiedzy jest egzamin, który przeprowadzany byłby w różnych formach i który mógłby sprawdzić nie tylko wiedzę teoretyczną, ale także nabyte umiejętności praktyczne, a przede wszystkim opanowanie metody rozstrzygania problemów prawnych. A wszystko po to, by na rynku pracy pojawił się pełnowartościowy absolwent prawa.